

Lähdesuojan puolustaja

Helsingin Sanomien päätoimittaja Kaius Niemi kantaa huolta lähdesuojasta ja riippumattoman journalismin edellytyksistä. Molemmat ovat oikeusvaltion peruspilareita, hän muistuttaa.

TEKSTI KIRSI HYTÖNEN // KUVA ANTTI KIRVES

Helsingin Sanomien päätoimittaja työskentelee hyvin vartioituissa tiloissa Sanomien komeassa lasitalossa Töölönlahden rannalla, siis näköalapaikalla ihan konkreettisestikin. **Kaius Niemelä** on kokemusta muustakin, nimitään diktatuurimaissa työskentelystä. Se opetti varovaiseksi. Niemi kertoo Keski-Aasiassa tapahtuneesta tilanteesta, jossa hän haastatteli hallitusta arvostellutta henkilöä autossa pimeällä kujalla. Poliisit tulivat paikalle. Niemen ensimmäinen huoli tilanteessa oli, miten käy haastateltavalle, jos Niemen suomenkieliset muistiinpanot takavarikoidaan ja niiden sisältö saadaan selville.

– Minulla oli jo tuolloin käytäntönä, etten muistiinpanoissani yhdistä ihmisten nimiä niiden sisältöön. Kuvattu tilanne ei onneksi johtanut mihinkään vakavampiin seuraamuksiin, hän kertoo.

Olisi kuitenkin ollut mahdollista, että haastateltu henkilö ja hänen perheensä olisivat olleet jopa hengenvaarassa ulkomaiselle toimittajalle kertomiensa asioiden perusteella. Maissa, joissa lehdistönvapautta ei kunnioiteta, sananvapauteen kohdistuvat vaarat on helpompi tiedostaa. Suomessa sen sijaan ollaan turhankin luottavaisia ja sinisilmäisiä.

– Esimerkiksi salaukseen liittyvä teknologia tunnetaan paljon paremmin maissa, joissa ei muuten olla teknisesti yhtä edistyneitä kuin Suomessa, Niemi huomauttaa.

Toimittajien tulisi hänen mielestään olla varuillaan täälläkin.

KAIUS NIEMI OLI VUOSIA YHDESSÄ Helsingin Sanomien oikeustoimittajien **Minna Passin** ja **Susanna Reinbothin** kanssa tilanteesta, jossa heillä oli aihetta pelätä, että heitä salakuunnellaan.

Kyseessä oli tietenkin Helsingin huumeepoliisiin liittyvä niin sanottu Aarnio-juttu, jota Helsingin Sanomat tutki **Jari Aarnion** vielä toimiessa Helsingin huumeepoliisin päällikkönä.

– Jouduimme pitämään toimituskokouksia tilanteesta, jossa emme voineet olla varmoja, aikooko poliisipäällikkö ehkä käyttää laittomasti pakkokeinoja meitä vastaan. Pidimme kokouksia ilman kännyköitä turvallisiksi katsomissamme paikoissa. Tämä on ollut työssäni täällä kotimaassa lähimpänä sitä, mitä toimittajan työ diktatuurimaissa on.

– Tästäkin syystä kaikki materiaali, jota Helsingin Sanomat on Aarnio-juttuun liittyen tuottanut, on huolellista työtä ja kestää tarkastelun. Juttuun liittyen julkaistiin myös lehden historian kenties eniten lähdesuojan alaisia haastatteluja sisältänyt artikkeli, jonka taustalla oli noin 70 haastattelua.

Luottamuksellisuuteen ja lähdesuojaan liittyy olennaisesti uusi, tekeillä oleva tiedustelulaki, jonka suhteen Kaius Niemen mielestä sekä toimittajien että asianajajien tulee olla erittäin valppaina.

– Luottamuksellisuus on olennaista molemmissa ammateissa. Näen toimittajien ja asianajajien työssä paljon yhteistä. Molempia tarvitaan, jotta oikeusvaltio toimisi. Asianajajat ovat Suomessa mielestäni ammattimaisia ja asiallisia. Oikeustoimittajien näkökulma asianajajiin työnsä arjessa voi olla ajoittain kriittinen, mutta minun nähdäkseni keskinäinen työnjako toimii hyvin.

MITÄ MIELTÄ Kaius Niemi on sananvapauden tämänhetkisestä tilasta? Suomi on pudonnut Toimittajat ilman rajoja -järjestön sananvapausindeksissä nelossijalle vuoden 2016 ykkössijalta, jolla se oli vuosia. Onko syytä huoleen?

– Suomen tipahtaminen neloseksi ei vielä ole kovin käänteentekevä, mutta trendi on toki huolestuttava. Siihen on vaikuttanut myös Ylen tapaus, jossa pääministeri otti asiakseen ryhtyä ajamaan näkökantonsa painokkaasti yksittäisen toimittajan kohdalla.

– Meidän täytyy olla hereillä, sillä sananvapautta ja lehdistönvapautta kyseenalaistetaan ja testataan jatkuvasti. Lainsäätäjältäkin tulee ajoittain malleja, joissa sananvapauden perusteet voivat olla heikkenemässä. Niitä tulee hiipien ja varmaan osin tahattomastikin.

– Sananvapaus ja lehdistönvapaus ovat kuin ilmaa, jota hengitetään – ne havaitaan vasta, kun happi alkaa loppua, Niemi kuvaa.

Niemen mukaan lehdistön tehtävään kuuluu koetella sananvapauden rajoja perustellusti ja vastuullisesti.

– Samanaikaisesti toteutuu median tarve olla riippumaton ja kriittinen. Harvoin nämä tapaukset ovat helppoja tai mukavia. Mutta emme tee tätä siksi, että olisi vain mukavaa.

Esimerkiksi hän mainitsee tämänvuotisen Helsingin Sanomien jutun Puolustusvoimien viestikokeskuksesta. Varoitussignaali oli tapauksen yhteydessä Helsingin Sanomien toimittajan kotiin tehty kotietsintä, joka on Niemen mukaan hyvin poikkeuksel-

”NÄEN TOIMITTAJIEN JA ASIANAJAJIEN TYÖSSÄ PALJON YHTEISTÄ. MOLEMPIA TARVITAAN, JOTTA OIKEUSVALTIO TOIMISI.”

lista kansainvälisestikin. Asian käsittely on vielä kesken, ja se voi mahdollisesti edetä korkeimpaan oikeuteen asti.

– Jos sosiaalisessa mediassa ja kansalaisten parissa naureskellaan tilanteelle, jossa toimittaja joutuu tietolähteitään suojellakseen rikkomaan tietokoneensa, ei lähdesuojan tärkeyttä ole riittävästi ymmärretty. Tässä voimme katsoa myös peiliin: media ei ole ehkä pystynyt riittävän selkeästi kertomaan kansalaisille, mikä on lähdesuojan ydin ja merkitys. Se on ihmisille käsitteenä hiukan etäinen. Lähdesuoja on kuitenkin journalistille pyhä asia. Jos se ei pidä, niin lehdistö ei voi suojella tietolähteitään ja siten toteuttaa täysimittaisesti tiedonvälitystehtävänsä.

NIEMEN MUKAAN JOKAISISSA AJASSA ilmaantuu kysymyksiä, jotka lehdistön tulee arvioida sitä vasten, että se pysyy toimintakykyisenä. Onhan journalismin perustehtävä tarjota lukijoille sellaista tietoa, jota ei muuten ole saatavilla.

– Tehtävämme on jakaa riippumatonta tietoa ohi instanssien, jotka tuottavat ohjattua viestintää – sellaista, joka ei ole vapaata ja kriittistä tiedonmuodostusta. Meidän täytyy päivittäin lunastaa tämä lupaus. Eteen tulee vaikeita journalistisia ratkaisuja aina, kun on kyse tietovuodoista, lähdesuojasta tai vastaavasta.

Poliittinen painostus ja eri tahojen pyrkimykset saada lehdistön kautta läpi omaa agendaansa ovat median ikuisia perusvitsauksia, jotka ovat aina kuuluneet työn luonteeseen. Näiden määrä ei Kaius Niemen mielestä ole viime aikoina lisääntynyt – eikä sellainen Helsingin Sanomien kaltaista instituutiota muutankaan suuremmin hetkauta.

Sen sijaan sosiaalisen median kautta tulevat lieveilmiöt ovat selvästi lisääntyneet. Yksittäiset toimittajat voivat joutua, ja ovat joutuneetkin, somehyökkäysten ja suoraisten uhkausten ja kiusaamisen kohteeksi.

– Näyttää siltä, että etenkin naispuolisiin toimittajiin kohdistuu enemmän somehäirintää. Näissä tapauksissa Helsingin Sanomien tehtävä on työnantajana tukea ja suojella toimittajiaan.

Entä onko sosiaalinen media uhka myös siinä mielessä, että Helsingin Sanomien kaltaisen mahdin agenda sanellaankin yhtäkkiä jostain ulkopuolelta? Milloin somessa riehuvat kohut ja myrskyt vaikuttavat siihen, millaisia asioita lehti ottaa käsiteltäväkseen?

– Näitä ratkaisuja mietimme ihan päivittäin. Väitän, että sosiaalinen media ei sanele meidän agendaamme. Journalistisia arvioita tehdessämme pyrimme ennen muuta asettamaan asioita oikeisiin kehyksiin ja mittasuhteisiin. Hesari voi tietysti kirjoittaa myös pienistä asioista. Kyse on siitä, miten tärkeät ja vähemmän tärkeät asiat esitetään. Pienet asiat täytyy esittää pieninä ja asettaa asiayhteyteensä.

Esimerkkinä Niemi mainitsee maahanmuuttokysymyksen.

– Fakta on, että kuluneena vuonna on tähän mennessä tullut ainoastaan noin 1 500 uutta turvapaikkahakemusta.

Poliittisessa keskustelussa tällaiset asiat saavat helposti suhteettoman suuren painoarvon.

– Etenkin vaalien lähestyessä mediassa on tärkeää skaalata asioiden mittasuhteita ja tärkeysjärjestystä, jottei kävisi niin, että häntä heiluttaa koiraa ja että erilaiset poliittiset agendat saisivat liikaa painoarvoa, hän jatkaa.

Sosiaalisen median kautta tuleva paine on Niemen mukaan kaiken kaikkiaan merkittävällä tavalla lisääntynyt. Jos sitä ei koko ajan tarkkaile ja tiedosta, se voi johtaa itsesensuuriin.

– Uusi ja huolestuttava ilmiö on, että yhä useammat haastateltavat eivät halua puhua medialle, koska pelkäävät somesta tulevaa palautetta. Esimerkiksi tutkijat saattavat pelätä tutkimustulostensa kertomista eivätkä ihmiset uskalla esittää mielipiteitään omalla nimellään seurausten pelossa. Tämä heikentää journalistisen työn edellytyksiä ja on siten jo oikeasti vakava yhteiskunnallinen ongelma.

Kaius Niemen mukaan sosiaalinen media on peili olemassaolevista keskusteluista, ja niihin tarttumisessa on kyse median valinnoista.

– Esimerkiksi tänä syksynä on puhuttu paljon some-myrskyjen aiheuttamista tai lietsomista pikapotkuista. Se on hyvin tärkeä yhteiskunnallinen keskustelu, johon olemme osallistuneet.

ONGELMISTA HUOLIMATTA Kaius Niemen mielestä lehdistöllä, ainakin Helsingin Sanomilla ja laadukkaalla journalismilla, menee nyt hyvin – paremmin kuin pitkään aikaan. Lehti on onnistunut kasvattamaan lukija- ja tilaajamääräänsä ensimmäisen kerran 25 vuoteen. Digitaalisten tilausten kasvun kompensoi paperilehden painosmäärien pienenemisen. Uudet tilaajat ovat pääosin digilehden tilaajia ja nuorempaa väkeä, mitä lehti on tavoitellutkin.

– Tässähän on takana ajanjakso, jolloin on epäilty, tarvitaanko journalismia ollenkaan. Tiedonvälityksen monopoli murtui, ja jonkin aikaa arveltiin, että niin sanottu kansalaisjournalismi voisi tuottaa tarpeeksi paljon ilmaista sisältöä.

– Mutta mitä hurjemmaksi maailma on muuttunut ja mitä enemmän journalismia haastetaan eri puolilla maailmaa, sitä tärkeämmäksi laadukas, luotettava ja riippumaton journalismi käy. Ja se myös koetaan jälleen sellaiseksi, että siitä ollaan valmiita maksamaan.

Usein ajatellaan, että nuoret ovat tottuneet saamaan kaiken netistä ilmaiseksi, mutta ne ajat ovat Niemen mukaan takana päin. Nuoret ovat valmiita maksamaan asioista, jotka heitä kiinnostavat – ilmaisuutta odottavat pikemminkin keski-ikäiset.

– Ei tämä silti helppoa ole. Kuten minkä tahansa pitkän ja kunniaakkaan historian omaavan instituution, meidänkin täytyy uudistua. Meidän on vakuutettava uudet ikäluokat siitä, että tuotamme maksamisen arvoista sisältöä. Digitaalisuus on tähän hyvä mahdollisuus ja apukeino: voimme esimerkiksi esittää vaikeita ja monimutkaisia asioita helpommin ja havainnollisemmassa muodossa kuin aiemmin, Niemi sanoo. ■

LENTÄVÄ AJATUS

”Olin yli 15 vuotta lapsinäyttelijänä Kansallisteatterissa. Niinpä esiintyminen Helsingin Sanomien Musta laatikko -projektissa Kansallisteatterin lavalla oli minulle eräänlainen comeback teatterin taikapöytä. Mustassa laatikossa Helsingin Sanomien toimittajat kertovat yleisölle jutuistaan ja niiden taustoista.

Omalla vuorollani kerroin muistojani esiintymisestäni vuonna 1987 virolaisen **Rein Salurin** näytelmässä nimeltä Lähtö.

Olin tuolloin 13-vuotias. Näytelmä kertoi Siperiaan kyyditettävästä perheestä, jonka poikaa esitin.

Erään esityksen jälkeen näyttämön eteen tuli tuntematon mies kukkakimppu kädessään ja halusi ojentaa sen minulle.

Kumartuessani kukkia ottamaan mies kuiskasi: minä olin esittämäsi poika. Mies antoi käyntikorttinsa, jonka talletin huolellisesti. Mies oli virolainen tohtori **Karl Õiger**.

Myöhemmin tapasimme Tallinnassa ja ystävystyimme.

Tutustuminen Õigerin ja hänen perheensä kauhistuttavaan tarinaan, siihen näytelmässäkin kuvattuun, sekä myöhemmin Viron nousu Neuvostoliiton romahduksen myötä, muutti ratkaisevasti maailmankuvaani ja vaikutti myös ammatinvalintaani.”